

O.P. Hryhorenko **BAR PAGES IN SCIENTIFIC BIOGRAPHY OF ACADEMICIAN V.B. RUDNYTSKY**

This article analyzes the life and scientific development of a famous representative of the scientific elite of our country, PhD, Academician, Professor, Head of Department of Mathematics and Computer Applications of Khmelnytsky National University Vyacheslav Bronislavovich Rudnytsky and his scientific and industrial relations with engineering and technical intelligentsia of Bar.

Keywords: Vyacheslav Bronislavovich Rudnytsky, education, teacher, high school, university, Ph.D., professor, Scientific School, Bar.

УДК 316.7 (077.44)

I.B. Харитонова

ІСТОРИЧНІ ЦЕНТРИ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ МІСТА БАРА

Стаття присвячена вивченню історії центрів духовності міста Бар та дослідженню проблеми походження святинь, що знаходяться в храмах міста. Досліджені матеріали пропонуються до використання викладачам, краєзнавцям, студентам та учням.

Ключові слова: центри духовності, православ'я, римо-католицька церква, греко-католицька церква, храм, церква, костел, монастир.

Вважаємо за необхідне зупинитися на проблемі наукового дослідження та вивчення історії духовних святинь на території міста Бар.

В історичному минулому невеликого подільського містечка переплелися шляхи народів різних віросповідань – православних, католиків, євреїв тощо.

Сьогодні в місті діють римо-католицький костел Святої Анни, Свято-Успенська православна церква, греко-католицька церква із монастирем та жіночий монастир сестер-бенедиктинок-місіонерок. Історичне минуле цих храмів та реліквій, що знаходяться в них, мало відоме сучасникам, тому потребує дослідження та детального вивчення.

Давно вже відгули голоси предків-козаків, не пишуться царські укази, влада не руйнує храмів, не ворогують католики і православні. Лише руїни старої фортеці, церква, костел, монастир повертають нас у минуле, щоб поринути у вир міжконфесійних суперечностей та прослідкувати процес формування на території міста Бар православної та католицької громад, починаючи із першої половини XVI століття.

Дослідження історії будівництва храмів та формування громад різних релігійних конфесій викликає необхідність наукового дослідження та вивчення проблеми святинь, що знаходяться в храмах міста.

Мета статті – дослідити процес становлення на барській землі православної та католицької громад, які сьогодні складають основну частину населення міста, а також вивчити історію храмів сучасного міста Бар.

Історія Поділля загалом і Барського староства зокрема в різні часи привертала увагу багатьох дослідників, учених, краєзнавців. Наукове вивчення регіону, становлення подільського краєзнавства було започатковане в другій половині XIX – на початку XX століття фундаментальними працями М. С. Грушевського, В. Б. Антоновича, М. С. Симашкевича та інших краєзнавців.

Результати краєзнавчих досліджень історичного минулого Поділля за останні десятиліття пов'язані з іменами Л. В. Баженова, Й. І. Винокура, В. С. Прокопчука, М. М. Кравця та інших. Серед місцевих краєзнавців значну дослідницьку роботу було проведено І. Д. Барладиним, М. П. Йолтуховським, с. П. Навроцьким. Та особливу увагу в контексті обраної теми привертають ґрунтовні дослідження М. І. Яворовського «Историко-статистическое описание заштатного г. Бара и заштатного Барского Свято-Покровского монастыря» та Ю. Й. Сіцинського «Храмы города Бара Могилёвского уезда : исторический очерк». Найбільш повно в цих дослідженнях розкрито проблеми етнічних взаємин населення, описано протистояння між різними конфесіями, дано детальну інформацію про історію храмів, збудованих у місті Бар. Тому особливим предметом нашого зацікавлення та основою для початку дослідження історії формування й діяльності на території Бара православної, римо-католицької і греко-католицької громад стали саме ці праці. Вирішення цієї проблеми є

.....
актуальним, адже до сьогодні не існувало систематизовано зібраної інформації про релігійне життя міста Бар та історію храмів, що сьогодні є його окрасою. У статті використано світлини, надані членом національної спілки журналістів України, краєзнавцем, фотохудожником Євгеном Меснянкіним.

В історичному минулому нашого затишного містечка переплелися шляхи народів різних віросповідань. Найяскравішим підтвердження цього є розташовані на одному майдані римо-католицький костел та православна церква. Неподалік від них, біля самого ставу, знаходиться монастир, який у різні часи був власністю різних конфесій. Сьогодні в місті розбудовано греко-католицьку церкву із монастирем. А ще старожили розповідають про синагогу, яка свого часу також існувала Барі.

Бар (колишній Рів), став привабливим для іноземців-переселенців ще з XIV ст. Місто та навколишні села були власністю татар, литовців, поляків, хоча основною частиною населення завжди залишались українці.

Після викупу міста в 1537 році Рів польською королевою Боною Сфорцою тут почалися активні зміни.

Насамперед польська королева наказала будувати нову фортецю (на протилежному боці від старої) з метою захистити місто від татарських набігів. Наступним кроком стало надання магдебурзького права місцевому населенню та інших пільг, які передбачали зменшення податків. Ці доходи мали б стати заохоченням для нової хвилі переселенців, і ці заходи дійсно допомогли: кількість населення у місті зростала. Навколо міста утворилася нова його частина – «Ляцьке» або Польський Бар.

До Польського Бара примикав Руський Бар. Сюди Бона переселила жителів Зінькова, що колись повтікали звідси від татарських набігів. А на протилежному від фортеці березі мешкали «татары, переселённые из Волыни и слывшие под именем «чемерисов»» [12, с. 624]. Це місце дістало назву Чемериський Бар. Отож, місто складалось із трьох громад – польської, руської та чемериської.

Сьогодні активно обговорюється нова версія про те, що на новому місці, обраному Боною вже було поселення. Адже окрім того, що спорудити нові укріплення, за такий короткий час, навряд чи можливо розбудувати місто з налагодженою інфраструктурою, сформованим господарством та готове так швидко прийняти переселенців.

Ще в першій половині XVI ст. чисельність поляків, які проживали на землях Бара та околиць, була незначною. Після того, як старостою Бара стає М. Герборт, посилюється українське (місцеве) землеволодіння шляхти і бояр [2, с. 18]. Але з переходом влади до нового старости Гольського – становище різко змінюється. Влада у Барському старостві переходить від одного польського гетьмана до іншого. Ці старости віддають у володіння польським шляхтичам села, що сприяє посиленню проникнення польської шляхти на землі Барського староства.

Місцевих українських шляхтичів часто усували із земель несправедливо, забираючи їхні маєтки. А паралельно з цим посилюється католизація краю. Староста Гольський поселив у Барі монахів – католиків-домініканців. При старості Жолкевському привілейоване становище займали монахи-єзуїти. А згодом у місті з'являються представники інших чернечих орденів: кармеліти, базиліани (василіани).

На сьогодні найдавнішою православною пам'яткою Бара є Свято-Успенський храм. Та в історії міста знаходимо відомості й про інші православні церкви, що не збереглися до нашого часу.

Близько 1555 р. в лісах біля села Сименки православні ченці заснували Барський Петропавловський монастир на чолі зі священником Верещатинським. Тут також діяла православна церква. Згодом ченці побудували неподалік від фортеці дерев'яний монастир з церквою і перебралися в Бар.

У 1594 році ченці барського православного монастиря приєдналися до козацько-селянського повстання під проводом Северина Наливайка, за що згодом, за наказом старости Станіслава Жолкевського, були жорстоко покарані через побиття киями. А сам монастир, збудований православними в Барі, було передано у власність чернечого ордену василіан (базиліан). У їх власності він перебував до 1837 р. Поштовхом до урядового розпорядження про зміну власника послужило польське повстання 1830 року. Побоюючись поширення антимонархістських настроїв національних меншин, уряд Російської імперії заборонив діяльність усіх польських організацій, у тому числі й уніатів. Таким чином, аж через більш як

.....
двісті років монастирські землі (малоймовірно, що це була та ж будівля) повернулися до колишнього власника.

В «Історичних очерках...» Є. Сецінського є відомості про трьох священників, що в XVI ст. склали податок по 2 флорини в рік. Цей факт є підтвердженням того, що в місті були храми. В актах XVI ст. згадуються Миколаївська, Воскресенська та Троїцька церкви, а вже у першій половині XVII ст. – Успенська та Преображенська.

Життя городян Бара в XVII – XVIII ст. було пов'язане з появою значної кількості нових храмів різних конфесій. Це греко-католицька церква отців василіан (базиліан), римо-католицький костел та костели домініканців (що утвердилися в місті з 1609 р.), францисканців (1662 р.) й кармелітів (з 1759 р.).

З переходом Поділля під владу Росії, зі зміною політичних умов життя, з втратою значення міста як важливої фортеці, припинили своє існування римо-католицькі кляштори, і кількість православних храмів теж зменшилася.

Відомо, що тоді в місті існували дві приходські церкви – Успенська в Барі та Преображенська в передмісті (Чемерисах) і православний монастир із двома храмами й один костел.

Імовірно, що Миколаївська церква, названа на честь Миколая Мирлікійського, була одним із найдавніших храмів Бара. Вона розташовувалася у польській частині населеного пункту. Є. Сидинський припускає, що, можливо назва церкви, як і першого римо-католицького костелу св. Миколая, пов'язана з перейменуванням міста Боною Сфорцою, адже в її рідному італійському містечку Барі зберігаються мощі св. Миколая. Також є припущення, що ікона св. Миколая, яка знаходиться в Успенському храмі в лівому крилі, привезена з Італії та подарована Миколаївській церкві в роки національно-визвольних змагань середини XVII ст.

Точного опису Миколаївської церкви не збереглося. Відомо лише, що будівля була дерев'яною, вона проіснувала близько ста років. У візитаційних актах 1740-1747 рр. містяться згадки про всі три вищезгадані храми – Миколаївський, Успенський та Вознесенський, але не як православні, а як уніатські.

При Миколаївській церкві існувало братство. Була вона досить багатою, та чому перестала існувати – невідомо.

У 1764 р. за благословінням львівського єпископа Леона Шептицького, барським деканом (благочинним) Василем Матковським було закладено нову дерев'яну будівлю церкви на місці старої. Але події, пов'язані з Барською конфедерацією 1768 року, затримали своєчасне будівництво до 1771 р.

З дозволу барського уніатського офіціала Тимофія Матковського головний вівтар храму був освячений і на ньому здійснювалася літургія.

За даними 1772 року, нова церква була дерев'яною (дубовою), трьох купольною, зі старовинним іконостасом (можливо, зі старої церкви). Окремо від храму знаходилася дзвіниця, через яку був влаштований вхід на церковне подвір'я та до церкви. Огорожа розділила церкву з подвір'ям сусіднього костелу та маєтностями єзуїтів; інша її частина була зруйнована під час сутичок між конфедератами, що переховувались у Барському замку, та російськими військами в 1768 р.

Загалом Миколаївська церква до 1771 року збідніла, прихожан у ній нараховувалося всього 24 двори чи господарі.

Згідно з літописом Успенської церкви, в 1795 р. Миколаївська церква була закрита (ліквідована), а її п'ятикупольну будівлю було продано яришівським прихожанам. Так у містечку Яришеві Могилівського повіту з'явилася теж п'ятикупольна церква, що проіснувала до початку XX ст. [14, с. 1076].

За переказами, від барської Миколаївської церкви залишилося дві ікони, що перейшли Успенській церкві. Це були ікони Святого Миколая та Божої Матері.

Територіально Миколаївська церква розташовувалася на південь від жіночого монастиря, після її ліквідації землі деякий час використовувалися місцевими міщанами, а згодом їх викупив жіночий монастир та побудував тут приміщення для монастирських священників.

До початку другої половини XVII ст. відносяться згадки про Барську Воскресенську церкву. В документах 1658 р. згадується ім'я священника Воскресенської церкви намісника барського Олександра Десковича. Та надалі, аж до кінця XVII ст., відомостей про саму церкву

.....
немає. І лише віднайдені та проаналізовані Є. Сецінським візитаційні акти 1740, 1747, 1771р.р. дають деякі відомості про храм.

Отже, на початку XVIII ст. церква згадується як уніатська, будівля її була дерев'яною, трикупольною.

У порівнянні з Миколаївською та Успенською, Воскресенська церква була досить бідною, іконостас був із полотна. Тут більшість предметів церковного начиння були власністю священика, йому належав навіть один із чотирьох дзвонів. Для того часу було характерним явище, коли у власності храмів перебували земельні володіння, але для священика Воскресенської церкви земель виділено не було. Відомо, що священиком церкви був Гаврило Марченко, призначений у 1728 р. Львівським Митрополитом за рекомендацією власника Бара Любомирського [14, с. 1123].

Згідно з візитаційним актом 1771 р., Є. Сецінський відзначає зміни в зовнішньому вигляді храму: «Церква була трикупольною, збудована з дерева, огорожена дубовим частоколом. Вхід до церкви був через дзвіницю, що мала вигляд башти. Священиком церкви в той час був Олексій Діателович, призначений у 1748 р. Кількість прихожан, що в 1747 р. складали 40 сімей, зменшилася в 1771 р. до 30. Причиною цього стала епідемія, що охопила місто, в результаті якої померло 377 чоловік [14, с. 1124].

Наприкінці XVIII ст. церква була перетворена на православну. Близько 1820 р. храм знищила пожежа. А приход було приєднано до Успенської церкви. На початку XIX ст. священиками церкви були Іван Свенцицький (1800-1819рр.) та Стефан Батулінський (1820 р.).

Воскресенська церква знаходилася на південний схід від теперішньої Успенської церкви. На місці церкви було встановлено дерев'яний хрест, оточений дерев'яною огорожею, а біля хреста викопана криниця. Щороку 22 липня здійснювався хресний хід з Успенської церкви на Воскресенську площу для освячення води у тій криниці.

Найменше відомостей збереглося про Троїцьку церкву міста Бара.

Відомо, що в 1692 р. львівський єпископ Йосип Шумлянський дав грамоту та благословив на створення братства «при церкві святої живоначальної и неразделимой Троици в мисти Бару, в замку стоячей, з под. кляштора велебных отцов доминиканов пренесеной в граде Барском найдучося» [14, с. 1125]. Є. Сецінський, аналізуючи візитаційні акти XVIII ст., відзначає відсутність відомостей про цей храм. Тільки в другій половині XVIII ст., коли була побудована Успенська церква, вона деякий час іменувалася подвійною назвою – церква на честь пресвятої Трійці та Успіння Божої Матері, або Троїцько-Успенська церква. Напевно, це пояснюється тим, що замість старої дерев'яної церкви було збудовано нову кам'яну, але не на старому місці, а замість колишньої Троїцької церкви.

У грамоті єпископа Йосипа Шумлянського 1692 р. є вказівка на те, що Троїцька церква того часу була в замку, а сюди перенесена з-під кляштора «велебных отцов доминиканов» [14, с. 1126].

Підтвердженням існування церкви є також грамота львівського єпископа Леона Шептицького 1756 р., яка засвідчує чудотворність ікони Божої Матері, що знаходилася в той час в Успенській церкві, і де зазначалося, що це був спадок від Троїцької церкви міста.

Преображенська церква знаходилася в Барських Чемерисах (одне з передмість). Перш ніж Бар став власністю королеви Бони, місто Рів і замок розташовувалися на протилежному березі річки. Очевидно, там був храм, але достовірні відомості про це не збереглися. Перші документальні свідчення про церкву в Чемерисах містяться у візитаційних актах 1740, 1747 і 1771рр. У документах зазначається, що церква, як, до речі, й інші культові споруди того часу, спочатку була уніатською, а точна дата її створення невідома.

Будівля церкви була дерев'яною, трикупольною, окремо від храму стояла дзвіниця. В 1740-1747 рр. дорогих речей церква не мала, все начиння було мідним. Серед богослужбних книг деякі були рукописними (Апостол і Службник) і належали священику. З 1740 р. священиком був Михайло Балицький, рукоположений львівським уніатським митрополитом у 1723 р. за рекомендацією князя Любомирського. У 1740 р. церковний приход складали 40, у 1747 р. – 48, у 1771 р. – 77 господарів-прихожан. Священиком церкви із 1771 р. був Данило Маковецький, рукоположений львівським уніатським єпископом Леоном Шептицьким у 1762 р. Наприкінці XVIII ст. уніатська церква перетворена в православну. Дерев'яна будівля церкви проіснувала до 40-х років XIX ст., а прихожан було переведено до незавершеного костельного будинку францисканського кляштора, який закрили в 1833 р. Згодом (1856 р.) цю будівлю було розібрано, а з її цегли споруджено нову церкву на честь Преображення

Наукові записки

Господнього. Церква була однокупольна, з дзвіницею над західною частиною будівлі, мала новий одноярусний іконостас. А на місці колишньої церкви було поставлено дерев'яний хрест, там, де був старий замок Рова [14, с. 1190].

Щодо Успенської церкви, яка до сьогодні є окрасою та однією з найдавніших архітектурних пам'яток міста, то перші згадки про неї датуються 1719 роком. В актових записах 1740, 1747 р.р. Успенська церква була уніатською.

Впорядкуванню церкви сприяв її настоятель Тимофій Матковський. У 1755 році він заклав на місці Троїцької церкви новий храм. Тому новозбудована церква була присвячена Пресвятій Трійці та Успію Божої Матері. Її будівництво було завершено 1757 р. У візитаційних актах 1771 та 1783 рр. зазначається, що церква в середині мала, крім головного вівтаря, ще два бокових, на яких були особливі «антимінси». На головному вівтарі була ікона Спасителя, перенесена туди з дому тодішнього настоятеля церкви Василя Матковського (тому що на іконі показувався кривавий піт).

У церкві було багато срібних речей, а також 4 мортирки, що, ймовірно слугували для стрільби в святкові дні. Територія церкви на 1771 рік не була огорожена парканом, біля храму знаходилася дзвіниця, облаштована під навісом на стовпах. На церковному погості було два будиночки: один – для регента та півчих, а інший мав напис «Locus correctionis», тож, очевидно, був місцем, де утримували тих, хто провинився.

У XVIII ст. в Барі була особлива консисторія, яка завідувала церквами і духовенством східної частини Подільського воєводства, а настоятель Успенської церкви був офіціалом, тобто намісником або представником єпископа, що знаходився у Львові. Цей факт є підтвердженням того, що влада офіціала була досить значною. Офіціал мав право накладати стягнення на духовенство.

Згідно з візитаційним актом 1771 р., Успенська церква мала ряд зобов'язань та грошові вклади (obligi i funduszi). Так, щосуботи здійснювалася літургія за здоров'я та упокій власників міста, а щомісячно літургія за упокій Тимофія Матковського, адже в 1756 році він пожертвував церкві 4000 злотих, що спочатку призначалися на будівництво кам'яного будинку біля церкви, але за іншим рішенням були передані Барському єврейському товариству («кагалу») із зобов'язанням сплачувати щорічно певну суму відсотків. З цих коштів мав здійснюватися ремонт церкви та планувалося будівництво «шпиталю» (але ідея його будівництва так і не реалізувалася). Також, окрім внеску Т. Матковського, церква мала так званий фондуш (податок для незгасимої лампади «fundysz na lampę»). Після неспокійних часів середини XVII ст. значна частина угідь, якими володіла Успенська церква, перетворилися в пустку, та згодом ці землі почали заселятися євреями. Таким чином біля Успенської церкви оселилося багато євреїв-м'ясників, яких власник міста Францішек-Фрідріх Любомирський у 1764 р. зобов'язав віддавати щорічно настоятелю церкви по два камені (камінь – міра ваги майже у два пуди) чистого сала. А вже з того лою запалювалася лампада, що висіла посередині церкви. Вона була срібною, зі скляною чашею.

Окрім вищезгаданих, церква отримувала податки від заселених церковних земель, маючи церковний хутір «Палице», на якому проживало 12 кріпосних селян, що працювали біля млина. Тут же була корчма (орендар сплачував 200 злотих у рік), броварня (пивоварний завод). Цікавим є факт про податки з селян-«прошаків», що проживали на землях за міською брамою, якими володіла церква. За дозвіл на право просити милостиню вони сплачували церкві по 24 злотих у рік і зобов'язувалися щорічно давати в церкву по 8 великих свічок, що запалювалися перед намісними іконами. Сам факт існування на землях Успенської церкви помешкань «людей, що просять милостиню» зафіксовано особливим документом Барського старости ще від 1727 року [14, с. 1149].

Після Тимофія Матковського настоятелем Успенської церкви став Василій Матковський (імовірно, син попередника). Він у 1757 р. отримав рекомендацію від власника міста Антонія Любомирського на право бути священиком при тій же церкві і був рукоположений у священики в 1761 році львівським єпископом Леоном Шептицьким. Також Василій Матковський займав посаду барського «офіціала» і носив титул «протонотарія апостольського».

У цей час при Успенській церкві були вікарні священики. З 1769 року вікаріями були Олексій Гордзинський та Тимофій Маржевський. Обидва прийняли унію, що підтверджує факт приналежності Успенської церкви в другій половині XVIII ст. до уніатської церкви. І цей стан

речей було змінено наприкінці XVIII ст., коли Успенська церква була перетворена на православну.

Після таких змін Василь Матковський відмовився переходити в православ'я і залишив місце священика. Натомість священиком став Іоан (Іван) Синицький (1795-1809), одночасно тут були священики Федір Батулинський (1800-1802) та Стефан Батулинський (1804-1820). Згодом їх місце зайняли: Павло Батулинський (1838-1844), який невдовзі став ключарем і кафедральним протоєреєм в Кам'янці, Василій Кузьминський, Симеон Карчевський (1849-1861), що разом із тим був наглядачем Барського духовного училища. Через деякий час їх справу продовжили Григорій Янковський (1861-1881), Іван Корчинський (1881-1892) та Павло Савлунинський (1892) – кандидат богослов'я, до цього викладав у Тульчинському духовному училищі, згодом у Кам'янці став членом Консисторії (похований був на території Успенської церкви), а з 1892 р. священиком був Афанасій Дверницький [14, с. 1151].

Уже в XIX ст. будівля Успенської церкви зазнала змін. У 1838 році церква була закрита, тому що в куполі помітили значну тріщину. Ремонт проводився до 1851 р., після чого в церкві знову почали проводити богослужіння. Саме в цей час припинила своє існування й Преображенська церква, що знаходилася в Чемерисах (передмістя Бара), тому богослужіння для прихожан обох церков проводилося в тимчасово облаштованій церкві в костельному будинку недавно закритого францисканського кляштору. На місці якого згодом збудували церкву на честь Преображення.

На початок XX ст. споруда Успенської церкви була однією з найкращих будівель міста. За планом вона була хрестоподібною з одним куполом посередині та досить простора. На той час у церкві був іконостас, облаштований ще з першої половини XIX ст. А з колишнього іконостасу в церкві у вівтарі збереглися дві ікони – «Введение в храм» і «Преображение». До сьогодні в церкві знаходяться дві старовинні ікони – Святителя Миколая та Божої Матері. Ікона Святителя Миколая, за переказами, була перенесена сюди з ліквідованої у XVIII ст. Барської Миколаївської церкви, до якої була передана в XVI ст. колишньою власницею міста Боною, котра привезла цю ікону зі свого рідного італійського міста Барі, де зберігаються мощі святителя Мирлікійського Миколая. На іконі була срібна риза, пожертвована в 1888 році київським купцем Хряповим. На ризі був напис: «О здравии раба Божьего Николая и супруги его со чады».

Інша святиня Успенської церкви – ікона Божої Матері – знаходилася на підвищенні у вівтарі. Очевидно вона була спочатку окрасою Миколаївської, згодом – Троїцької, а пізніше – Успенської церкви. Цю ікону вшановували як чудотворну. Як і попередня, вона була написана на дерев'яній дошці. Зображення Богородиці погрудне, на лівій руці в неї сидить Богонемовля, що своєю піднятою правою рукою підтримує підборіддя Божої Матері, а лівою тримає розкриту книгу, на якій напис: «Братіє мои и сестры сіи суть: блажены слышашіе слово Божіе и храняшіе». Права рука Божої Матері припіднята і ніби вказує на сина Божого. Ікона покрита кованою срібною ризою, облаштованою у XVIII ст.

Відомості про цю ікону та її чудеса були записані в книгу засновником і настоятелем церкви Тимофієм Матковським, що була видана у Львові в 1764 році. В тій книзі також було надруковано підтвердження чудотворності ікони львівським уніатським єпископом Леоном Шептицьким та наведено приклади тих самих чудес від ікони Божої Матері. Прикладом чудотворності ікони Божої Матері було зцілення від смертельної хвороби настоятеля церкви Матковського та зцілення кількох робітників церкви, що працювали на будівництві храму, а також факти, що двічі (1737, 1760 рр.) церква могла згоріти, але була врятована [14, с. 1154].

У радянський період історії України, коли уряд знищував будь-які форми релігійного життя, в місті Бар було закрито православний монастир. Та Свято-Успенському православному храму вдалося зберегтися, а в 1975 р. було проведено його капітальну реставрацію. Він до цього часу залишається окрасою міста. Сьогодні Свято-Успенським храмом керує митрофорний протоієрей Георгій Холод.

Початок XVI ст. для нашого міста в деякій мірі став доленосним. Адже з появою нової власниці – польської королеви Бони Сфорци – тут відбувалося ряд значних змін. Запустіле від частих татарських набігів містечко, завдяки (як сьогодні кажуть) значним капіталовкладенням та пільгам для місцевого населення, перетворилося на центр великого старства.

Купівля міста була скріплена рішенням сейму від 14 березня 1538 року. Сюди був присланий підкоморій львівський, староста дрогибицький Войцех Старжеховський з Белобок із кількома сотнями будівельників. І вже через два роки в долині, на протилежному березі річки

Рів (де сьогодні розташоване село Барські Чемериси), виріс дерев'яний замок, із трьох сторін оточений водами. Чисельність гарнізону: 400 піших і кіннота біля с. Гармаки. На сусідні села і хутори покладено обов'язок утримувати замок. Саме в цей час місто було перейменоване з Рову на Бар. Крім поселенців з Ялтушкова та Зінькова, до міста приїздили вірмени, греки, італійці, євреї та оселялися тут зі своїми сім'ями. Містечко зростало швидкими темпами, розвивалася торгівля, ремесло (цехи гончарів, шевців тощо). У 1569 році в місті було зареєстровано 371 двір.

Бар став щею однією з найбільших митниць. Щоп'ятниці і щонеділі тут відбувалися торги, а також проводилося п'ять ярмарків на рік (у день Святого Миколая, Святого Войцеха, у свята Воздвиження Христа, Божого Тіла, а також Святих Симона і Юди).

Дослідник Поділля А. Ролле зазначав: «Мандрівник, опинившись у цих краях, споглядаючи вбогі поселення, отримує приємне здивування, зустрівши на своєму шляху цю столицю староства. Люд багатий на поля і ліси, великий вибір товару іноземних купців, повно дрібної шляхти, відбуваються також з'їзди духовенства». Та до останнього необхідно внести роз'яснення, тому що про духовне життя корінних жителів (православних), згадок збереглося дуже мало. Ймовірно, мова йде про римо-католицьку громаду, що, завдяки зусиллям королеви Бони, дуже швидкими темпами розросталася в місті та на околицях.

Перших римо-католицьких храмів у місті було три: костели Святого Миколая, Святої Анни і невеликий францисканський костел на території замку.

Як уже зазначалося, проникнення римо-католицької віри в наш край пов'язане ще й з іменем Бони Сфорци. Королева наказала побудувати костел і створювала парафії. Про це йдеться в розвідках відомого дослідника історії Поділля А. Ролле, де він, спираючись на акт візиту кам'янець-подільського єпископа Стефана Рупневського 1719 р., зазначав, що будинок костелу був дерев'яний, розташований у центрі польського міста. Парафія носила ім'я Святого Миколая, що також свідчить про історичні зв'язки з Італією, оскільки в Барі спочивають останки Святого Миколая. Королева, аби розбудувати парафію, надала привілеї настоятелям, які там працювали.

Священики парафії Святого Миколая користувалися привілеями, наданими їм королевою, що передбачали право вимагання від усіх господарів міста, незалежно від того, яку релігію сповідували, сплату податків: по 2 гроша на рік від незаможної людини, і по 24 гроша від того, хто мав земельний наділ.

У жовтні 1594 р., під час козацько-селянського повстання проти польської шляхти під проводом Криштофа Косинського, повстанці зайняли м. Бар. Було зруйновано укріплення, побудовані Боною, спалено парафіяльний храм Святого Миколая. Деякі церковні речі з того храму ще в 1665 р. переховувалися кармелітами в Кам'янці-Подільському. Після розгрому повстанців у 1596 р. старостою Бара став Станіслав Гольський, що започаткував будівництво нової католицької святині в польській частині міста (1598 р.). Храм був освячений у 1604 році й отримав за покровительку Святу Анну.

Господарювання в Барі Станіслава Гольського на початку XVII ст. пов'язують із появою в краї домініканців. Грамота від 31 травня 1609 р. містила інформацію про те, що староста піклувався про розвиток «Царства Божого» і прагнути прийняти ревних проголошувачів цього царства – домініканців, дозволив їм оселитись у храмі Святої Анни, збудованому ним, а також братом шевським [14, с. 1219]. Це був початок перебування в Барі домініканців. Храм був переданий домініканцям разом із двома пасіками – Кошовою-Чариною і Глинянкою. Відомо, що грамота Гольського була прийнята на суді через домініканців з Кам'янця-Подільського, отож, цілком можливо, що барський монастир домініканців був філією монастиря в Кам'янець-Подільському з XIV ст. Аби забезпечити життя новоприбулих ченців, Гольський подарував їм у 1617 році 1000 злотих. Король Сигізмунд III у 1622 році зобов'язав, щоб їх харчування оплачував начальник барської фортеці. На той час монастир нараховував близько 20 ченців і мав велику бібліотеку. До монастиря належало також 85 підданих з села Глинянка, 190 з села Шершні, 10 з села Галузинці. Про значимість цього домініканського католицького центру в Барі свідчить той факт, що з 9 лютого 1629 року там відбулася генеральна капітула [10, с. 13].

Відомо, що кілька десятиліттями пізніше, під час війни з козаками, у 1648 році в місті Бар було вбито 4-х домініканців, в інші зуміли втекти. Після цього домініканці повернулися до Бара лише на початку XVIII ст. Церковні будинки і храми залишилися недоторканими. Храм Святої Анни був знову впорядкований і проіснував аж до 1806 року.

Одночасно з появою домініканців, завдяки старанням барського старости Станіслава Жолкевського, в Барі з'явилися єзуїти (близько 1614 року). Польський король Сигізмунд III обдарував їх значними привілеями – звільнив від податків. Вони отримали десятину від Бара і Комаровець, а також їм належали броварня, цегельня і ставок.

У 1616 р. єзуїти побудували в місті костел Святого Войцеха і Святого Станіслава. Також заснували братство Святої Анни. В 1633 р. єзуїти тут відкрили свій колегіум, де чисельна шляхетська молодь здобувала освіту. Пізніше в ньому викладав знаменитий румунський історик Мирон Костін. Після того, як орден єзуїтів був скасований, у 1733 році колегіум закрили, будинок було передано базиліанам, а майно єзуїтів – Комісії національної освіти.

У 1659 р. барську землю було віддано в приватну власність Івану Виговському. За його часів містечко поступово почало відбудовуватися, налагоджуючи мирне життя після буремних років українсько-польського протистояння.

У 1663 р. він прийняв до свого замку францисканців і дозволив їм побудувати скромний дерев'яний храм Святого Йосипа, заснований на кошти Северина Калиновського, Альберта М'яковського та Самуїла Лойовського [14, с. 1223].

Король Ян Казимир, відпочиваючи тут у 1663 р. під час походу на Дністер, подарував францисканцям село Шершні (1667 р.), а згодом – село Козарівку.

В 1672 р. Бар зайняли турки і францисканцям довелося покинути місто. Загарбники зруйнували фортецю. І аж після 1699 р. ченці повернулися та відреставрували перетворений на стайню храм. Відомо, що святиня проіснувала до часів Барської конфедерації. А згодом була спалена царськими військами.

У XVIII ст. римо-католицька громада береться за відбудову храму Святого Миколая, знищеного в 1594 р. в ході козацько-селянського повстання.

У 1719 р. єпископ кам'янецької дієцезії Стефан Рупнівський доручив кононіку Пруському вивчити ситуацію барського парафіяльного костелу. Після з'ясування обставин стало відомо, що земля, яка колись належала парафії, поділена між домініканцями, єзуїтами, священиком православної церкви та євреями. Оскільки документів про конфіскацію парафії знайдено не було, єдиним свідченням стали спогади місцевих жителів про власників католицької парафіяльної землі.

Виявилося, що на частині зайнятої євреями землі вже була побудована синагога, проте вони були змушені віддати землю, що належала парафії. Синагогу було перенесено в інше місце, на що єпископ Рупнівський наказав дати євреям 100 червоних злотих. Православний священик також відрікся від землі, коли біля його будинку знайшли надгробну плиту з таким надписом: «*Nic jacet honorabilis vir Ioannes Stewart natione Scotus Obiit d. 8 mensis Marti A.D. 1626*». Такий пам'ятник міг бути тільки на католицькому кладовищі, що однозначно вказувало на приналежність його до парафії. На початку XVI ст. в російських православних не було звичаю вміщувати латинські написи на гробах. Невелику частину землі повернули також домініканці, але більшу частину майна все ж залишили собі, посилаючись на привілеї, дані їм королем Сигізмундом III у 1609 р. Єзуїти натомість довели, що свою частину купили в 1617 р. в парафіяльного священика за дозволом кам'янецької капітули. Єпископ Рупнівський обрав Матеуша Круликовського настоятелем барського храму, і той, у свою чергу, займався будівництвом нової святині [14, с. 1196].

У 1741 р. єпископ Сіераковський під час відвідин барської парафії записав, що будинок дерев'яний, недобудований, адже настоятель не мав жодного матеріального фонду для утримання себе та церковних службовців. Хоча в 1550 р. Бона надала привілей, згідно якого настоятель цього храму міг отримувати частину податків від мешканців, проте він ним не користувався, позаяк згаданий документ королеви загубився. Миряни давали священику лише 8 грошів на рік. На той час парафія обіймала велику територію і налічувала аж 4 тис. мешканців. До її складу входило 37 навколишніх сіл. Серед них були такі населені пункти, як місто Бар, передмістя Чемериси, Галузинці, Вовковинці, Васютинці Радіївці, Гришки, Комарівці, Іванівці, Лука, Чернелівці, Овсяники, Маньківці, Хутір Кузьминці, Сименки, Михайлівці, Ходаки, Ялтушків, Ялтушківська Слобода, Ялтушків Підлісний, Чемериси Волоські, Токарівка, Чернятин, Біличин, Антонівка. Всі ці поселення належали князю Любомирському. Інші села староства також належали до складу парафії, хоч і були приватною власністю окремих осіб або орденів: Митки – Підгорського, Глинянка (або Плебанки) – домініканців, Сеферівка – єзуїтів, Шершні і Козарівка – францисканців і т. д.

У 1719 р., після візиту каноніка Пруського, барський костел був відданий під опіку єзуїтів. Всі душпастирські обов'язки вони виконували до 1773 р. Зі зміною місцевої влади єзуїтам було заборонено залишати парафію, а душпастирською діяльністю знову почали займатися дієцезіальні священики.

У другій половині XVIII ст. до Бара прибули кармеліти. Привів їх у 1759 р. місцевий староста – князь Антоній-Бенедикт-Константин Любо-мирський. На прохання отця Марка, настоятеля Аннопольського монастиря на Волині, староста подарував їм землі за мурами Бара. На площі у формі трикутника кармеліти почали будувати монастир і храм. Та незабаром помер священик Антоній Любомирський. Його наступником став рідний брат Францішек Любомирський. Він підтвердив дар брата документом, що був підписаний королем у Варшаві 30 березня 1763 року. Під час будівництва монастиря і храму кармеліти виконували обов'язки душпастирів у навколишніх парафіях [14, с. 1225].

29 лютого 1768 р. на Барщині (у с. Михайлівцях Муровано-куриловецького району) було підписано Акт конфедерації, що поклав початок боротьбі польської шляхти за збереження прав і привілеїв католиків на Правобережній Україні. Боротьба була дуже жорстокою, особливо в її вирі постраждало місцеве населення. 20 червня 1768 р. російські війська вперше захопили Бар, загинули тоді тисячі людей. Та конфедерація, що отримувала моральну й матеріальну підтримку від Туреччини і Франції, продовжувала боротьбу. У 1771 р. російське військо вдруге розгромило конфедератів та зайняло Бар. Це призвело до того, що в 1772 р. Барська конфедерація остаточно розпалася.

Кармеліти мали тісний зв'язок із барськими конфедератами. Кармеліт Марек Яндолович, котрого в Барі вважали за пророка і чудотворця, мав великий вплив на повстанців.

Цей факт тільки підтверджує значний вплив католицької громади в місті та на його околицях.

Наприкінці XVIII ст. змінився адміністративно-територіальний поділ Східної Європи: зникла Річ Посполита, з'явилася Австрійська імперія. Разом із цим змінилася територіальна приналежність українських земель. Зокрема, частина Правобережжя (в т. ч. й Бар) у 1793 р. відійшла до складу Росії. В межах України, за рахунок приєднання Поділля, Брацлавщини, Волині та Київщини, опинилося 817 тис. католиків [7, с. 596].

До цього часу в російській державі не було структур католицької церкви. Тож надалі ситуація мусила докорінно змінитися. І змінилася: закривалися польські школи, було конфісковано католицькі храми і частину з них перетворено на православні церкви. Опинившись під владою Росії, римо-католицька церква зазнала реорганізації. Катерина II наказом від 17 вересня 1795 р. скасувала староапостольну церковну організацію та ліквідувала дієцезії, та її син і наступник Павло I, відомий своєю незгодою в багатьох питаннях з політикою матері, це рішення відмінив у 1798 р.

Після ряду проведених церковних і політичних змін Бар (від 1796 р.) належав до Могилівського повіту Подільської губернії Кам'янецької дієцезії.

Подальша доля католицьких храмів у місті Бар складалася досить неоднозначно.

У 1806 р. згорів храм Святого Миколая і надалі вже не відбудовувався. Територія храму була викуплена православними монашками, що збудували там помешкання для своїх капеланів.

Після пожежі царська влада дала дозвіл на будівництво нового храму. Будівництво розпочалося в 1806 році за допомогою домініканця Шашбея. «Храм в Бару кам'яний, третього класу, був побудований настоятелем домініканського монастиря Шашбеєм та отримав назву св. Миколая у 1811р. Освячений 1826 р. кам'янецьким єпископом Мацкевичем» [10, с. 21].

Відомо, що вже у 1824 р., (під час візиту того ж єпископа до Бара) існували два чоловічі згромадження – домініканське і францисканське. Домініканців було троє. На той час вони розпочали будівництво нового парафіяльного храму, вже не у фортеці, але біля неї, що мав бути значно більшим за попередній. Та через брак коштів до XVIII ст. встигли збудувати лише презбітеріум, де відправляли богослужіння.

Оскільки значна частина мешканців міста складалася з католиків, цілком природно, що вони, не погоджуючись з новим політичним укладом, приєдналися до листопадового повстання 1831 року і підтримали повстанців Польщі. В лютому 1831 року в Барі відбувся з'їзд членів Патріотичного товариства (ця організація утворилася в 1821 р. на Поділлі).

Методом покарання повстанців-поляків стало закриття на Поділлі всіх католицьких шкіл (їх було 60). Барська школа, якою керували василіани, також була закрита. На час закриття це була шестирічна школа, де навчалось 700 учнів. Тут працювало 16-20 ченців, 14 із

.....
яких були вчителями. Деякі викладачі були навіть випускниками Віленського університету. З огляду на те, що інших навчальних закладів у місті не існувало, місцева молодь охоче навчалася в цій школі.

Появу отців василіан у Барі, польські джерела пояснюють отриманням спадку від єзуїтів (про це йшлося вище) і подарунку від Верещатинських – села Семенки (Сименки) з лісом та двома ставками. А саме тут, як відомо, знаходився заснований у 1555 р. перший православний Петропавлівський монастир, діяла там також і православна церква.

Факт перенесення монастиря та церкви до міста Бара, на берег річки Рів, найімовірніше, пов'язаний з діяльністю василіан (що підтверджує архівний документ). У 1727 р. вони отримали територію в місті під будівництво монастиря, а також їм були надані різні «свободи і вольності». І першу школу отців василіан відкрили, з дозволу єзуїтів, саме тут, у новому монастирі. А вже після ліквідації ордену єзуїтів (1781 р.) у розпорядження отців потрапила Єзуїтська колегія з усіма забудовами.

Наприкінці ХХ століття діяльність греко-католицької церкви в місті Бар почала відроджуватися. Будинок колишнього міського училища (згодом – будинок міського суду), після знищення пожежею було передано греко-католицькій громаді м. Бар. Саме цей будинок у 1994 р. було внесено до архітектурних пам'яток місцевого значення ХVІІІ-початку ХІХ ст. Є припущення, що в цій будівлі знаходилася школа отців василіан. А сам будинок був споруджений з каміння і цегли зруйнованої барської фортеці. Сьогодні це монастир Святого Івана Хрестителя греко-католицької церкви отців василіан, відкриття та освячення якого відбулося 21 вересня 2003 року.

Отже, в Барі до 1831 року існували лише католицькі монастирі: домініканський, кармелітський і василіанський. У 1831 р. домініканський монастир, у келіях якого ще в 1793 році розташовувалася російська артилерія, був знесений, а з його цегли було споруджено будинок для поліцейської жандармерії, приміщення для пожежної охорони, а також міську школу на місці зруйнованого монастиря. Подібна доля спіткала в 1833 р. францисканський монастир та їх костел Святого Йосипа. З їх цегли у 1856 р. збудували православну церкву в Гірському Барі (тепер Барські Чемериси). У 1832 р. російський уряд закрити школу отців василіан у м. Бар. В наступному (1833 році) був скасований чин василіан, а будівлі монастиря і церкви передали православним монахам. Монастир мав назву Барський Свято-Покровський монастир.

Остаточне входження Подільського краю в склад Російської імперії призвело до того, що польська римо-католицька громада зазнала таких же переслідувань та гонінь, яких зазнали колись православні в складі Речі Посполитої. Наприклад, у 1810 р. в Російській імперії було створено Міністерство чужих віросповідань, якому підпорядковувалася й польська громада. Ще більше погіршилося становище поляків після повстання 1863-1864 рр. У важкій ситуації опинилася й барська парафія. Уряд знищив усі існуючі на той час католицькі храми, було зруйновано монастирі, а на потреби парафіян залишено лише невеликий храм Святого Миколая, побудований домініканцем Шашбеєм. Відомий опис того храму від 1823 р.: «Храмовий маєток був невеликий у порівнянні з ділянкою костелу, яка мала 223 десятини 620 сажнів землі» [10, с. 24].

На початку ХІХ ст. в Барі було чотири православні церкви: Успенська церква, згадки про будівництво якої припадають на 1757 рік; церква Преображення Господнього, що будувалася в 1856 р. в Чемерисах Барських; у самому Барі існував монастир православних ченців у приміщенні василіанського монастиря, а при монастирі – дві церкви: Покровська та Святого Арсенія. Мали вони 175 десятин, 800 сажнів, млин зі ставком поблизу села Сименки.

Відомо, що в самому Барі в 1900 р. було 3546 православних, 828 католиків і близько 8 тис. євреїв. Вони мали в місті синагогу, а також 11 місцевих домів молитви.

Найдокладніша інформація збереглася про Святоуспенську церкву.

Парафіянам дивом вдалося врятувати храм від зруйнування. Це тому, що в невеликому за своїми розмірами храмі (висота – 11,5 аршин, довжина – 23 аршини, а ширина – 13,5 аршин) знаходився чудотворний образ Святого Миколая, привезений, згідно з легендою, королевою Боною і встановлений у храмі на честь святого. Цей образ користувався великою пошаною серед парафіян, і тому царська влада, побоюючись бунту католиків, котрих у другій половині ХІХ ст. в Барі нараховувалося близько 7 тисяч, залишила цей храм, що вмщував близько 500 осіб. У 1888 р. образ Святого Миколая справив велике враження на київського купця

Храпова. Той, оглядаючи образ, зауважив, що він намальований на дереві і з роками постарів. Тому його віддали до реставрації та прикрасили образ срібною сукнею.

9 травня кожного року навколо прекрасного образу збиралися люди, аби відзначити день Святого Миколая. З кожним роком ця парафія розросталася. Тут процвітало душпастирство, ревно проваджене Альфонсо Вербицьким, котрий працював у парафії в другій половині XIX ст.

У зв'язку зі збільшенням парафії в 1900 році розпочалися роботи, пов'язані з розбудовою храму. Завдяки цим зусиллям була утворена парафія Святої Анни.

Революційні події поч. XX ст. дещо відвернули увагу уряду царської Росії від польського питання. Віруючі римо-католицької парафії в Барі разом із настоятелем Олександром Щавінським звернулися до єпископа Луцько-Житомирської дієцезії Кароля Антонія Недзьялковського, в якому повідомляли, що «влада не чинитиме жодних перешкод стосовно розбудови храму в Могилівському повіті – м. Барі». Незабаром була затверджена будівнича комісія при управлінні Подільської губернії, а також було зібрано на будівництво 13 тис. рублів добровільних пожертвувань віруючих.

Єпископом Недзьялковським 1902 р. було утворено будівельний комітет, до складу якого ввійшли парафіяни: В. Рижевський – мешканець с. Іванівці, А. Соколовський – лікар з Бара, Ружанський з селища Шершні, с. Шановський – міщанин з Бара, Желіховський (Зеліховський) з Бара, М. Бевзюк з с. Окладне.

Наріжний камінь під нову частину храму був закладений у день Святої Анни, 26 липня 1902 року. Саме від її імені храм і мав отримати назву. З рук єпископа камінь вклав секретар єпископа отець канонік Кашинський. Того ж дня він посвятив місцевий цвинтар.

Упродовж чотирьох років будівництвом храму керував архітектор Й. Таманчук зі Жмеринки. Велику допомогу надав отець Олександр Щавінський – настоятель парафії, який і власних коштів не пошкодував для нового будівництва. Та, незважаючи на жертви віруючих, коштів на будівництво храму не вистачило. Отця Олександра Щавінського було направлено до парафії в Гречани, а всі церковні цінності він передав своєму наступнику отцю Еразмові Чачковському.

Офіційне відкриття розбудованого храму відбулося вже після від'їзду отця Щавінського 26 липня 1906 р., в урочистість Святої Анни, покровительки парафії. «Було багато священиків і звичайних людей. Так багато, що коли люди з цієї нагоди принесли хліб, його було стільки, що ним була вкрита ціла прихрамова площа. На посвяченні храму було близько 40 священиків» [31, с. 29]. Конкретних документальних свідчень про те, хто здійснював урочисте посвячення, не збереглося.

Революційні віяння 1917 р. та подальша зміна влади, звичайно ж, зачепили церкву, в т. ч. і римо-католицьку.

У період революційної влади обов'язки настоятеля в Барській парафії виконував отець Маркіян Токажевський, який прибув до Бара в 1917 р. і заснував тут два парафіяльні будинки – старий та новий дім. Існувала також початкова школа, котру настоятель перетворив на початкову школу для тих, хто готується до гімназії. А 10 вересня 1918 р. в тому самому будинку в приході заснував польську гімназію.

За період 1917-1920 рр. влада в Барі змінювалася 14 разів. Настоятеля Токажевського багато разів хотіли розстріляти, але вчасні попередження парафіян допомагали йому врятуватися.

Після 1920 року частина поляків, побоюючись репресій, змінює свою національність. Якщо в 1924 р. в Барі мешкало 9,5% поляків, то в 1925 р. визнавало себе поляками 7,9%. Тривалі переслідування зменшували їх чисельність і в парафії. У 1925 р. їх було 1676, у 1928 р. – 599, а в 1929 р. – 174. До костелу ходили тільки селяни, тоді як решта людей, побоюючись втратити посаду, не брали участі в релігійному житті парафії [10, с. 30].

З 1922 по 1927 рр. посаду настоятеля в Барі обіймав ксьондз Ян Лукаш, який був висланий на Соловецькі острови, а пізніше розстріляний. У 1927 р. на цю посаду призначили ксьондза Яна Свідерського, котрого заарештували, а потім відправили до табору. У 1930-1935 рр. настоятелем парафії був уніат – ксьондз Себастьян Сабудзинський.

Лише за один 1930 рік НКВС на Поділлі було заарештувано та вислано до таборів 15 служителів церкви. Перед судом постали майже всі священики, були зачинені всі монастирі. З філії Барської парафії (село Попівці) було вивезено до Сибіру та Казахстану 90 поляків. Також у Барі ув'язнено і вивезено за межі міста сотні парафіян. Радянська влада, втілюючи свою

антирелігійну політику, не гребувала ніякими методами боротьби проти віруючих усіх конфесій.

Весною 1937 р. барський храм був зачинений. Усі книги про хрещення, шлюби, документи, що знаходилися в парафіяльних архівах, були знищені. У своїх спогадах старожили згадують, що храм Святої Анни був відкритий у період окупації німецькими військами в 1943 р. і що богослужіння тоді відправляв священник, направлений сюди з Вінниці. Перше офіційне зібрання парафіян у костелі відбулося після війни – 9 липня 1948 року.

У повоєнний період на території Барського району діяли: парафіяльний костел у Барі, парафіяльний костел у Маньківцях (пізніше був закритий), а також каплиця в с. Козарівка (zareєстрована 15 травня 1947р.). Барські парафіяни щороку повинні були звертатися за дозволом на користування храмом і проведення в ньому релігійної діяльності. Не було також у парафії свого священника. Тому після війни в Барі і в с. Козарівка душпастирською діяльністю займався отець Марцелій Високінський з Вінниці.

У 1949-1950 рр. влада знову намагалася закрити храм і будинок священника, але опір парафіян перешкодив діям влади. До Бара раз на рік приїздив священник з іншої парафії – ксьондз Високінський (до 1952 р.). Пізніше парафіяни разом з головою Адамом Майданюком просили постійного священника. На той час із заслання повернувся отець Марцін Вільк (його черниче ім'я отець Хілари), який прибув до Бара, а 24 червня 1953 р. влада затвердила його настоятелем. Він працював тут до 1958 р., але за спроби навчати дітей катехізису був висланий до Польщі.

Репресії кінця 50-х років не давали можливості для затвердження нового священника настоятелем. Парафіяни запрошували на молебні священників із сусідніх парафій. До Бара приїздили отець Войцех Ольшевський, отець Антоній Хоміцький. 31 липня 1972 р. настоятелем став отець Броніслав Бернадський, який працював у Барі аж до 1995 року.

Щороку священники подавали звіт державній владі про кількість хрещень, похоронів та шлюбів, відвідування людьми недільної святої служби, служби у звичайні дні та свята. Все максимально контролювалося.

У добу перебудови релігійні утиски значно зменшилися, від 1986 р. розпочалася катехізація дітей та молоді. Пізніше запроваджено в школі уроки польської мови як факультативні заняття. Сьогодні вже існують каплиці та костели в Козарівці, Ялтушкові, Мальчівцях, Митках, Чемериському, Копайгороді та Затоках.

Дане дослідження розкриває історію виникнення в місті Бар православної та римокатолицької церков і відкриває перспективи для роботи над маловивченими проблемами. Однею з актуальних тем для нових досліджень постає питання історії святинь, що знаходяться в храмах міста. Зокрема можна припустити, що ікони Божої Матері, які знаходяться в православної церкви та костелі, є копією відомої католицької ікони «*Salus populi Romani*». З неї зроблено копії ікони Божої Матері, які зустрічаються в багатьох православних і римокатолицьких храмах Поділля. Адже після переходу Поділля під контроль Польщі політика польської шляхти була спрямована на повне ополячення та окатоличення українського населення. Підтвердженням цього є той факт, що в місті Бар Миколаївська, Воскресенська, Троїцька, Успенська та Преображенська церкви спочатку були уніатськими.

Давно вже відгули голоси предків-козаків, не пишуться царські укази, влада не руйнує храмів, не ворогують католики і православні. Лише руїни старої фортеці, церква, костел можуть згадати своє минуле. Зараз у Барі живуть люди різних вірувань, відбудований греко-католицький храм. Ніхто не ділить людей на католиків і православних, а від того – на кращих чи гірших. Тож сьогодні ми повинні вийти на рівень толерантності, намагаючись відновити історичну долю нашого спільного духовного скарбу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бар. Барська земля – кризь призму століть / Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Бар, 2008. – с. 448.
2. Барладин І. Д. Йолтуховський М. П. Історія рідного краю. В двох частинах. – Бар. 1991-1992.
3. Грушевський М. С. Барське староство. Історичні нариси XV-XVIII ст. – К., 1985.
4. Євангелізаційний часопис Кам'янець-Подільської дієцезії / Гол.ред. о. В. Воскобійник. //»Credo». – 2006. – № 5. – С. 12 – 17.
5. Каюмов М. Витоки духовності // Барчани. – 2007. – 3 лютого.
6. Каюмов М. З. Наш Бар. Наша історія. Наша духовність. – К., 2006. – С.5 – 26.

7. Комісарчук М. Х. Непроста доля древнього міста, або деякі роздуми перед ювілеєм // Хочу все знати. – 2006. – 12. вересня.
8. Крижанівський О. Зліт і трагедія королеви: Бона Сфорца – засновниця м. Бара // Подільський край – 1992. – 7. вересня.
9. О. Павло Вишковський ОМІ. Переслідувана церква. Католики України в часи комуністичного режиму. – К., 2009. – 308 с.
10. О. Павло Вишковський ОМІ. Міць віри барської парафії. – Бар, 2009. – 168 с.
11. Подолинний А. М. Місто Бар: Путівник. – Одеса: Маяк, 1990. – С. 64.
12. Приходы и церкви Подольской епархии. – Под редакцией священника Ефимия Сецинского. – Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2008. – XII + 996 с.
13. Сецинський С. Оборонні замки західного Поділля XIV – XVII ст. – К., 1928.
14. Сецинський Е. Храмы города Бара Могилевского уезда. Исторические очерки. – ПЕВ. 1902. №47. – С. 1067 – 1077; № 48. – С. 1122 – 1132; № 49. – С. 1145 – 1157; № 50. – С. 1189 – 1197; № 51. – 1219 – 1225.
15. Сказание о Подольском городе Баре и Барском Свято-Покровском монастыре // Подольские епархиальные ведомости. – 1887. – №36-37. – С. 826-849.
16. Сторожук А. Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (події, особистості, факти). Навчальний посібник. – К., 2010. 282 с.
17. Труды Подольского Епархиального историко – статистического комитета. Под ред. Н. И. Яворовского. – Каменец – Подольск, 1890 – 1891.
18. Яворовский Н. Историко – статистическое описание г. Бара и заштатного Свято – Покровского монастыря // Подольские епархиальные ведомости. – 1905. – С. 473 – 484; № 17. – С. 502 – 512; №18. – С. 533 – 543.

И.В. Харитонова ЦЕНТРИ ДУХОВНОЇ ЖИЗНИ ГОРОДА БАРА

Стаття посвящена изучению истории центров духовности города Бар и исследованию проблемы происхождения святынь, которые находятся в храмах города. Исследованные материалы предлагаются для использования преподавателям, краеведам, студентам и ученикам.

Ключевые слова: центры духовности, православие, римо-католическая церковь, греко-католическая церковь, храм, церковь, костел, монастырь.

I.V. Kharitonova SPIRITUAL CENTER of THE TOWN BARA

The paper studies the history of the city center of spirituality Bar and investigation of the origin of Sacred things, which are located in churches in the city. Study materials are available for use by teachers, local historians, students and pupils.

Keywords: center of spirituality, Orthodox, Roman Catholic Church, the Greek Catholic Church, church, church, monastery.

УДК 377.5

Л.В. Хілінська

ОБЛАСНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ЛІЦЕЙ В ІСТОРІЇ МІСТА БАРА

Зміст статті розкриває місце і значення функціонування Обласного гуманітарного ліцею для обдарованих дітей із сільської місцевості при Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського в соціокультурному просторі міста Бар.

Висвітлено основні напрями національного виховання учнів ліцею, зокрема на історико-краєзнавчому матеріалі. Обґрунтовано перспективу використання особистісного підходу щодо суб'єктів навчально-виховного процесу в системі «Ліцей – Місто».

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, становлення особистості, обдарованість, творча атмосфера, історико-культурні традиції, краєзнавчий матеріал.

Система освіти в Україні є основою національного і духовного відродження суспільства. Її реформування спрямоване на виховання соціально активної, духовно багатої, творчо розвиненої особистості, яка не лише володіє ґрунтовними знаннями, але й орієнтується у своїй творчій діяльності на практичну спрямованість знань, становлення професійної кар'єри, усвідомлення необхідності вдосконалення знань протягом усього життя і бажання своєю працею та поведінкою облагороджувати світ.